

Hvilken Indflydelse udøve Forpagtningsforholdene paa det danske Agerbrug?

Foredrag, holdt i det kgl. Landhusholdningselskab d. 17de Februar 1869,
af Godsejer, Etatsraad Lesdorpf.

Naar jeg har paataget mig det hæderlige Hverv, iaften at forsøge at indlede en Diskussion over dette Spørgsmaal, da er det ikke, fordi jeg har noget egentligt Nyt at sige Dem over et Forhold, som gjentagende har været under Diskussion i denne Sal, men fordi jeg nærer den Formening, at vore Hovedgaardes Behandling udøver en saa væsentlig Indflydelse paa Landets Agerbrug og derved paa hele Landets Velvære, at vi ikke ret vel kunne lade være fra Tid til anden at besatte os med Vilkaarene, hvorunder Hovedgaardenes Brugere arbejde.

De tvende særlige Diskussioner, som Forpagtningsforholdene have fremkaldt i denne Sal, fandt Sted i 1858 d. 17de Febr., da Professor Jørgensen indledte Spørgsmaalet: „hvorvidt staaer de senere Aars Priser paa Landejendomme og Forpagtninger i det rette Forhold til den Indtægt, disse bringe Landmanden?“

Den anden Diskussion afholdtes den 16de Januar 1861, idet Etatsraad Valentiner indledte det Spørgsmaal:

„kunne vore nuværende Forpagtningsforhold tilfredsstille de Fordringer, som et fremadstridende Agerbrug maa gjøre?“

Jeg tillod mig i sin Tid at tage Del i den sidstnævnte Diskussion; vi gif dengang alvorlig ind paa Sagen og brød en Landse med forældede Anskuelser, hvilken Landsebrudning vor hedengangne Ben paa forskjellige Stadier og under forskjellige Former har fortsat til ikke ringe Gavn for Danmarks Agerbrug, indtil Herren kaldte denne sin tro Tjener ud af dette Livs Virksomhed.

Der ligger imidlertid imellem hin Diskussion d. 16de Januar 1861 og nu, 8 Aar, hvilke i Tider som vore danner et Afsnit, langt nok for atter at kunne optage Diskussionen, om ikke for andet saa for at tilbagekalde i vor Erindring, hvilken Indflydelse Hovedgaardene udøve paa Landets Agerbrug.

De ville, mine Herrer, tillade mig iaften ikke strengt at holde mig til Spørgsmaalets Ord, men ville samtykke i, at jeg søger at udvikle for Dem, i hvilket Lys jeg seer Sagen.

Stedse større ere de Fordringer, som Stat og Kommune gjøre til sine Borgeres Skatteevne; det vil hovedsageligen bero paa Jordbrugerens Flid og Kløgt, hvorvidt Landet vil kunne fuldestgjøre disse vokende Krav.

Er Landets Velstand opadgaaende eller ej, er et Spørgsmaal som i allerhøjeste Grad interesserer enhver patriotisk findet Mand i Landet, og Landet besidder, Gud være lovet, mange gode Patrioter, men ikke desto mindre troer jeg, at det skal falde vanskelig nok ved synlige, foreliggende Tal at bevise, at National-Formuen voger stærkt, thi at Pengemassen voger, er mig ej nok. Pengenes Værdi er i stadig Aftagen, og kun hvad vor Formue voger udover Pengeværdiernes Aftagen er virkelig Tilvæxt. Optimisterne henvise til de stadig vokende Sparekasser, til den i de senere Aar stedse stærkere Konsumtion, ikke alene af indenlandske, men især endog af udenlandske Obligationer, til de stadig stigende Toldintrader, som et glædeligt Bevis paa Landets tiltagende Konsumtionsevne.

Jeg vil nødig, ja jeg vil afgjort ikke stille mig paa Beskaffenhedernes Side og fratjende Sparekassernes vokende Beholdninger en væsentlig Betydning som et Tegns paa vokende Vel-

stand, og at vi for største Delen konsumere vore egne Jernbane-Obligationer og saaledes bygge vore Jernbaner med vore egne Penge er ligeledes et uomtvisteligt Bevis paa Tilvæxt i Velstand; men herved kunde imidlertid det Spørgsmaal gjøre sig gjældende, hvilke ere de Klasser, som forøge Sparekasserne, og som kjøbe Obligationerne? Er deres Velstand end ikke samlet paa andre Klassers Beføstning, kunde det dog være, at de nævnte Klasser vare gaaede frem, medens de andre vare gaaede tilbage.

Hvad Toldintradernes Stigning angaaer, da kan jeg ikke sige, at denne Tilvæxt forvolder mig ublandet Glæde. Saa længe vor Told paa Manufakturvarer af Bomuld, Hør, Uld og Silke udgjør herved halvanden Million Rigsdaler, formener jeg, at vi ere alt for skattepligtige til Udlandet baade for de Klæder, vi gaa i, og for de Luxusgjenstande, som vi have Brug for, ikke at tale om, at en Toldindtægt af 40,000 Rdl. for Humle og atter 40,000 Rdl. for Ciforie frænkler mig som Jordbruger og vidner om, at Vindstikbelighed endnu hos os har en viid Mark at bevæge sig paa.

Have vi imidlertid begyndt med at kaste et Blik paa de Tal, som med Grund paaberaabes som Bevis for Landets stigende Velstand, bør vi gaa videre og undersøge: hvorved dække vi den betydelige Indførsel og Statens forøvrigt voksende Krav. Vi komme da i første Linie til vor Udførsel, og kunne forfølge den fra 1ste Oktober 1864 indtil 30te September 1868, hvilket er det Tidsrum, hvori Kongerigets selvstændige Udførsel kan belyses.

Jeg har alt før udtalt, ærede Herrer, at jeg aldeles ikke kan slutte mig til Pessimisterne; ethvert Land har sine lyse og fine mørke Sider, og saaledes gaaer det ogsaa Danmark, skulde vi opgjøre disse imod hverandre og sammenligne dem med andre Landes Opgjørelser af samme Art, da føler jeg mig overbevist om, at Facitet hos os ej vil være daarligt, tvertimod, vi ville under en saadan Sammenligning komme til at skjønne paa vore i saa mange Henseender funde og gode Forhold, men for

at de kunne vedblive at være det, for at de saavidt mulig kunne uddikles, maa vi see klart, maa vi være Patrioter, have Interesse, ikke alene for Opgjørelsen af vor egen Status men af Landets Status, ligeoverfor hvilken enhver af os er medansvarlig.

Kaste vi da et spørgende Blik paa disse 4 sidste Aars Udførsel, esterviser Overskuddet af Høsten og Landmandens øvrige Produktion i Aarene 1864, 1865, 1866 og 1867 følgende Resultater:

Vi havde en udmærket Høst i 1864 med	3,850,842 Tdr. Overskud		
— en meget tarvelig Høst i det tørre Aar 1865, kun . .	2,024,138	—	—
— en god Høst i det forholdsvis kolde og fugtige Aar 1866	3,096,707	—	—
— atter en simpel Høst i det kolde, navnlig i Juli Maa-			
ned regnfulde Aar 1867	2,411,193	—	—

At Overskuddet endog er blevet saa stort hidrører bestemt fra, at Høsten 1868 har afgivet en ikke uvæsentlig Del af sit Overskud allerede i August og September Maaaneder. For disse Overskud have vi oppebaaren efter Gjennemsnittet af hele Landets Kapitelstarter*):

*) Gjennemsnit af hele Landets Kapitelstart for Aarene:

	Hvede.	Rug.	Byg.	Havre.	Erter.	Boghvede.
1864	5 Rd. 42 β	4 Rd. 20 β	3 Rd. 37 β	2 Rd. 38 β	4 Rd. 54 β	3 Rd. 46 β
1865	8 " 43 " 6 "	40 " 4 "	86 " 3 "	83 " 6 "	60 " 4 "	52 " "
1866	10 " 16 " 6 "	" " 5 "	52 " 3 "	36 " 6 "	69 " 4 "	36 " "
1867	12 " 58 " 9 "	59 " 6 "	32 " 4 "	20 " 8 "	63 " 5 "	57 " "

Raps er beregnet til 11 Rd. pr. Td.

Formalede Kornvarer er beregnet med Halvdelen af Hvede- og Bygpris sammenlagt.

Naar Høsten for 1865 bliver beregnet efter Priserne for 1864, giver det et Beløb af 7,974,203 Rd., altsaa have de højere Priser i 1865 givet en Avance imod 1864 af 3,773,697 Rd.

for Høsten 1864 . . .	15,019,814 Rdl.
— 1865 . . .	11,747,900 —
— 1866 . . .	17,818,615 —
— 1867 . . .	16,315,564 —

Vandets øvrige Hoved-Udførselsartikler bestaa i Kreaturer, Heste, Stude og Køer, Faar, Svin og i Kreaturprodukter: Smør, Kjød og Flæsk, Uld, Skind og Huder.

Udførselen, efter Fradrag af Indførselen, stiller sig saaledes for de sidste 4 Aar, hvert Aar regnet fra 1ste Oktober til 30te September:

	1864—65.	1865—66.	1866—67.	1867—68.
af Heste	3,225	9,992	5,169	ca. 5,117
„ Stude og Køer	27,517	49,278	41,190	„ 36,626
„ Kalve	388	1,045	809	„ 1,000
„ Faar	9,541	25,343	12,291	„ 2,496
„ Svin og Grise	26,001	32,917	44,422	„ 43,572
„ Smør i Tdr.	36,947	40,682	36,071	„ 39,738

i Aaret fra 1ste April til 31te Marts

	1865—66.	1866—67.	1867—68.
af Kjød og Flæsk .	14,555,955 \bar{A}	9,852,940 \bar{A}	9,389,403 \bar{A}
„ Uld	3,298,467 —	2,438,366 —	1,920,700 —
„ Skind og Huder	4,778,419 —	2,121,308 —	1,363,582 —

Hvad Værdien af disse Udførselsgjenstande angaaer, da vil det jo være forbundet med megen Vanskelighed at opgive den nogenlunde nøjagtig. Vi ville forøvrigt see, at vor Husdyravls Overflod ikke er i Tilvæxt, men snarere er gaaet noget ned, medens Produktet upaatvivlelig stadig har vundet i Værdi paa Grund af dets bedre Væstfæfthed.

For nu at opgjøre Vandets økonomiske Status nogenlunde fuldstændig staaer der en betydelig Faktor til Rest, som vi ikke tør lade blive upaataalt. — Vi betale vore Indførsler, vi dække saa godt som vore samtlige øvrige Udgifter, store og smaa, ved Jordbundens Produkter; uvilkaarlig komme vi da til at spørge os selv, efter at Tallene ere stillede ligeoverfor hinanden, hvorledes ere da Udsigterne for Fremtiden, hvorledes

stiller det sig med Jordbundens producerende Evner, forøges eller formindstes de.

I fordums Tider plejede jeg saa godt som aarlig, samtidig med at jeg gjorde en Tour igjennem vore Hertugdømmer, at kaste et Blik ind i Meklenborg, hvor de agronomiske Interesser ere store ligesom hos os. Jeg var imidlertid som oftest meget nenig med mine daværende Venner, thi jeg tillod mig at spaa dem, at deres Systemer en skjøn Dag vilde erklære sig fallit, hvilken Falliterklæring vilde være meget betænkelig og drage meget alvorlige Følger efter sig, thi en Jordbunds Falsifement er saare vanskelig at oprette igjen. Man var imidlertid af den Formening, at jeg var en Besfimist, og man delte tilshneladende ikke mine Betæneligheder. Jeg havde ikke været i Meklenborg i omtr. 3 Aar, da hørte jeg afvigte Sommer, at en formelig Krisis var udbrudt imellem de meklenborgske Forpagtere, især imellem dem, som havde forpagtet i de sidste 10 Aar. Jeg bestemte mig da strax til i Efteraaret at ville gjøre en Tour derover, hvilket jeg ogsaa har udført, om end ikke med Anvendelse af saa megen Tid, som jeg kunde have ønsket. Jeg formoder, at de ærede Herrer ville tillade mig ogsaa her iaften at gjøre denne lille Afstikker, eftersom en kort Meddelelse angaaende de i Meklenborg gjorte Erfaringer sandsynligen vil interessere dem.

Man vil, som Dem bekjendt, vanskeligen i det nordlige Europa finde Landsdele, hvor Jorderne ere samlede saa gjennemgaaende i store Komplexer som i Meklenborg. Disse ere i de sidste 30 til 40 Aar, som ligeledes bekjendt, blevne drevne med megen Energi, hvilket især var kjendelig derpaa, at Ejendomspriserne og Forpagtningsafgifterne sammesteds havde naaet en Højde, som ej kunde naaes i Rabolandene, da man i Meklenborg ej medregner Eng-Aralet; paa Grund af dens ulige og derfor i Sammenligning med Agerjord upaalidelige Værdiansættelse ere Angivelserne af de bevilgede Forpagtningsafgifter vanskeligen at sammenligne med vore. Ved Siden af betydelige og talrige større private Ejendomme findes i Meklenborg

180 større Landet tilhørende Domainer, og 72 større Domainer ejes af Fyrsten, hvilke efter Skif og Brug, hver Gang Kontrakterne, som i Reglen lyde paa 21 Aar, have været udløbne, bleve bragte til Auktion, hvorved den Regel fulgtes, at den Høistbydende altid fik Tilslaget, naar Statens Domainer vare til Auktion, hvorimod Fyrsten forbeholdt sig at vælge imellem de tre Høistbydende, hvorved de gamle Forpagtere som oftest konserveredes, ligesom Gaardene ikke i den Grad bleve drevne i Bejret. Domainernes Besætning og Inventarium maatte Forpagteren kjøbe, stille et betydeligt Depositum, betale de i Markerne udførte For- og Efteraarsarbejder, hvortil en meget betydelig Kapital udfordredes. Afgifterne gif højere og højere, Aar for Aar, og for god Jord var man kommen op til 24 Rdl. dansk pr. Tønde Land som en gængse Afgift, hvorved imidlertid Forpagteren fik frie Hænder over Gaarden, og blev ikke bunden til nogen bestemt Drift. Følgerne af denne Forpagtningsmaade ere nu tydelig traadte frem i afvigte Aar, idet en hel Række af Domaineforpagtere har maattet anmode Regjeringen i Schwerin om at maatte give Gaardene tilbage igjen; 20 flige Ansøgninger vare alt bevilgede, og om en Række andre underhandles der. Thi Sagen er den, at Afgiften især har viist sig at være for høj, fordi Jordbunden har været udpint. Kornets Givtighed var i bestandig Nedgang, og Kreaturerens Udbytte mere og mere upaalidelig, da Græsmarkerens Forfatning synlig vidnede om Jordbundens Mangel paa Produktionsevne. Saaledes saae der ud paa mangfoldige af Mecklenborgs store og stolte Domainer, hvor meget betydelige Formuer ere blevne samlede, saalænge et solidt konserverende Princip var det ledende.

Jeg lader min Forvalter paa Gjedsfergaard i denne Tid berejse Mecklenborg og dernæst Hertugdømmerne, for at gjøre sig bekendt med en ny Konstruktion af Klostalde, som jeg formoder, vi ville kunne være tjente med. Han tilskrev mig for nogle Dage siden, samtidig med at han med særdeles Paastjønelse omtalte den overordentlig velvillige Modtagelse, han havde mødt

allevegne: „Naar Kotalde undtages, troer jeg ikke at kunne medbringe noget Nytt, som vilde passe ind i Deres Bedrift, for hvilken Principer ligge til Grund, som ere stik modsatte alle dem, som her ere gjældende. I det Hele taget har jeg ikke faaet noget gunstigt Indtryk af Agerbrugsforholdene her, og har Meklenborg havt mange dygtige Landmænd, har det vist kun havt faa Landøkonomer.“

Vi gaa da tilbage til vore egne Jordbunds kræfter og opfaste da paa ny det Spørgsmaal: forøges eller formindskes Jordbundens producerende Evner hos os? Jeg skulde formene, at vi ved at tilbagefalde i vor Grindring de sidste 4 Aars Udførsler alt deri kan finde Svaret paa vort Spørgsmaal, hvilket Svar ifkun kan lyde: at formindste vi ikke Kræfterne, da formere vi vissefælgelig ej Jordbundens producerende Evner Landet rundt; og det er i denne Paaastand, at jeg øjner den stærkeste Opfordring til den mest varfomme Fremgangsmaade under Bortforpagtningen af vore Hovedgaarde, thi vi sige, hvad vi ville, hvorledes vi end vende og dreje paa Sagen, Hovedgaardene have været og ville fremdeles være hos os Kulturens Planteskoler, saafremt de komme i intelligente, energiske, med de tilbørlige Midler udrustede Hænder. I den Egn, hvor Hovedgaardene ere komne varigt i flige Hænder, bliver den mindre Jordbrugers Følgen-med ifkun til et Tidsspørgsmaal, hvilket unægtelig kan trække kortere eller længere ud, men komme gjør Gaardmanden afgjort, derpaa kunne vi stole. Dette samme Fænomen gjør sig gjældende overalt. Jeg har i de senere Aar gjentagende rejst og opholdt mig i Würtemberg, vistnok Tyfflands alt i længere Tid mest demokratisk styrede Land, hvor ethvert Spor af større samlede Ejendomme tilsyneladende faa godt som er udslettet; ogsaa der henviste man mig til Statens Domainer som til Juveler, saaledes kaldte man dem, og de betegnedes som Kulturens og det fremadskridende Agerbrugs kraftigste Bærere og Løstestanger. Og dog have de danske Hovedgaarde en større Opgave at løse end de würtembergste, thi idet de danne Kulturens Planteskoler med Hensyn

til Jordens Bearbejdning og Afbenyttelse, danne de tillige Bæret om Danmarks nationale Selvstændighed; det turde derfor nok være rigtigt at opfatte Spørgsmaalet: hvilken Indflydelse udøver Forpagtningsforholdene paa det danske Agerbrug, saaledes: hvorledes bør Forpagtningsforholdene være ordnede, for at disses Indflydelse kan være saa heldig som mulig?

Det, som mere og mere stjælnet Nutidens Agerbrug fra Fortidens, er Forskjellen i Fordringerne med Hensyn til de forskjellige Faktoreres Præstationer, hvoraf Jordbrugerens sammensatte Maskineri bestaaer. Den intelligente og tænksomme Landøkonom, med hvor megen Energi han end lægger sig efter at fremme enhver enkelt Grens kraftige Udvikling, vil aldrig undgaa at gjøre den Erfaring, at der ved Siden af Midler skal Tid til for at bringe de forskjellige Faktorer til den Grad af Fuldkommenhed, at dets Udbytte vil kunne tilfredsstille berettigede høje Fordringer; kun hvor Tid efter anden enhver Faktor saaledes er bleven grundig udviklet, er et stærkt lønnende fremadskridende Agerbrug tænkeligt under normale Konjunkturer og normale Vejrforhold. Men der skal Tid til at danne dette Agerbrug, og derfor bør det være den solide Forpagters uomtvistelige berettigede Fordring at forpagte paa lange Aaremaal. Uden at være sikret et Jordbrug med de tilhørende Dele igjennem en længere Arrække, er det ej muligt for Bedkommende at begynde grundigen paa de enkelte Grenes Omdannelse, hvilket samtidig jo er en Betingelse for at Jordbrugerens egentlige Hovedopgave, Jordbundens virkelige Forøgelse i producerende Evner, kan lykkes.

Ligesaa nødvendig som det er, at Ejeren indrømmer Forpagteren Tiden, ligesaa nødvendig er det, at han overlader ham de for et intensivt Agerbrug uundværlige Bygninger eller Apparater; et ordentligt til Nutidens Fordringer nogenlunde svarende Mejeri og funde, lune tilstrækkelig rummelige Stalde til de forskjellige Kreaturer kan ej undværes, ligesaa lidt som et hensigtsmæssig indrettet Tærskapparatur med Tilbehør, passende Laderum og Remiser til Vogne, Redskaber og Maskiner. Hvor

flige Huse ej findes, der maa de tilvejebringes, saafremt Gaardens Bestemmelse i alle Henseender skal kunne naaes. En tredie Fordring, jeg vedblivende paa Forpagterens Vegne holder paa, er den, at han selv ejer Besætningen og Inventariet. Dette Spørgsmaal har været stærkt omtvistet, men jeg skulde formene, at jo længere vi komme fremad med Husdyravlens, desto mere vilde vi komme til at erkjende, at alle Pengeoffre, al Omfarg og Udholdenhed, der nødvendig maa være forbunden med Stammers Dannelselse, ikkun vil kunne findes, hvor Stammerne tilhøre Forpagteren; disse Stammers Tilblivelse er afhængig af, at denne Fordring fuldstgjøres. Kun hvor virkelige Stammer overdrages Forpagteren ved Tiltrædelsen, vilde jeg kunne finde mig i, om end nødigen, at en Undtagelse fandt Sted. Det er især paa dette Omraade, at Hovedgaardenes Indfyndelse paa det mindre Jordbrug bør gjøre sig gjældende, og vil gjøre sig gjældende, naar Forholdet ordnes heldigere, thi der hører til at danne en solid Stamme af en kraftig Mælke-Race en Intelligents, hvis Erhvervelse betinges af Dannelselse og Studium, og som længe vil vedblive forlods at være i de Mands Eje, hvis Syn tidlig er blevet skjærpet for den her stillede Opgave.

Endelig have vi endnu at omtale de Fordringer, som vi maa tilraade enhver Ejer at stille for sine Hovedgaarde, naar han samtidig med at sikke sig et fuldkommen billigt Bederlag for Overdragelsen af sin, nu i Danmark heldigvis meget værdifulde Jord, ikke taber af Sigte denne Jords højere Bestemmelse, at blive til et Mønster-Komplex i en videre Omegn. De vilde indrømme mig, mine Herrer, at vi her ere komne til et saare kildent Spørgsmaal. Jeg skjønner ikke rettere, end at en almindelig Besvarelse, en Regel, som kan finde sin Anvendelse paa alle Forhold, er umulig at give. Thi disse Forhold ere overordentlig forstjellige, eftersom Jordernes Værdi betinges af Omstændigheder, som det vil være umuligt blot tilnærmelsesvis fuldstændig at inddrage under denne Diskussions snevre Grændser. Vi vilde kunne paapege Ejendomme, der ere

paa et Udviklingsstrin, og hvis Veliggenhed er saa heldig, at 25 Rdl. pr. Td. Land vil kunne ventes at være en billig Erstatning for Ejeren's Udlæg baade ved sin Ejendoms Erhvervelse og senere Behandling, samtidig med at vi ville blive nødsagede til at gaa ned til det halve og endog lavere ved Burderingen af en anden Ejendom, hvis naturlige Bestaffenhed muligens væsentlig vil overgaa den førstes fysiske Sammensætning. Jeg skjønner ikke rettere, end at en langt omhyggeligere og mere detailleret Taxation af Ejendommen, hvorved alle Omstændigheder tages nøje i Betragtning, hvor Forbunden underkastes en grundig Undersøgelse i Markernes forskjellige Hjørner, hvor Lokalteterne droftes i deres til Djemedet svarende Fordringer, vil blive jo længere jo mere nødvendig, naar Retfærdigheden skal ske Fuldest ved Afgiftens Bestemmelse, paa en Tid hvor man med Grund bryder med Fortiden og stiller Fordringer, som svare til Nutidens Værdier af Ejendomme. Kun derved vil man kunne vente at efterkomme begge Parter's berettigede Fordringer, thi hvor humane vi end kunne ønske, at Ejerne ville være, kunne vi ej nægte, at her er Tale om en Forretning, der bør behandles forretningsmæssig, og deri ligger allerede Fordringens Berettigelse, at nemlig begge Parter bør medbringe de til en heldig Løsning nødvendige Kvalifikationer. Vi kunne ej vente at kunne kjøbe Ejendomme i Danmark, som ville give deres nye Ejere store Renter, men vi kunne heller ikke vente, at Forpagteren vil kunne faae sig Jorder overdraget til Brug efter den forældede Maalestok. Begge Parter bør mødes midtvejs og bør fremfor alt i Forening søge at hævde de danske Hovedgaardes Bestemmelse at blive, jo længere jo mere, til sunde Søjler for Landet.

Dette Foredrag fulgtes af følgende Diskussion:

Kammerherre Neergaard til Svendstrup kan ikke nu, ligesaa lidt som da det samme Spørgsmaal for 8 Aar siden blev behandlet her i Selskabet, gaa ind paa, at Forpagteren bør eje

Kvægbesætningen, thi derved bliver Ejerens i for høj Grad afhængig af Forpagteren, da han saa ved dennes Fratværelse maa sammenskjæbe Kvægbesætningen, hvilket jo af mange Grunde er misligt; i al Fald bør der i Kontrakten være forbeholdt Ejerens at kunne overtage Kvægbesætningen mod en vis Sum; den øvrige Besætning, som man nogenlunde kan erstatte ved Sammenskjøb, er der derimod intet til Hinder for at Forpagteren ejer.

Statsraad Tesdorpf mindes godt, at der ogsaa sidste Gang var Meningsulighed netop om dette Punkt; men da der nu er gaaet 8 Aar, da Tiden ej er staaet stille, da Husdyrspørgsmaalet er blevet et langt mere brændende Spørgsmaal, havde han troet, at Modstanden havde tabt sig noget; thi ligesaa vist som vi mere og mere opfordres til at see os om efter Stammer, ligesaa vist er der kun Faa, der ere mere kaldede til at frembringe dem end Forpagteren. Naar Forp. saa vidt muligt kan stille sig paa Ejerens Standpunkt og ved lange Forpagtninger kan see sit Arbejde sikret for længere Tid, vil han ogsaa betragte det som en af sine vigtigste Opgaver at frembringe en fortrinlig Besætning, da dette vil være ham et uundværligt Middel til ret at drage Udbytte af den ham betroede Jord. Den Axt, hvorom Algerbruget paa en Maade mere og mere drejer sig, er jo nemlig den at kunne frembringe den billigste og kraftigste Gjødning; her paa Derne vil dette bedst kunne ske gennem den bedste Mialketo; en god Ko kan vel kjøbes paa Markederne, men kun gennem Stammer kan Vedkommende og hans Omegn være nogenlunde sikker paa vedvarende gennem Generationer at faae gode Køer. Men saadanne Stammer frembringes vanskelig, hvis ikke Forpagterne eje Besætningerne, saa at de føle sig fuldkommen sikre paa at nyde Fordelene af alt det Arbejde, al den Interesse, som en saadan Stammes Fremstæffelse vedholdende og uophørlig kræver. Jo flere saadanne Stammer vi faae, desto mere udvikles en af de allervæsentligste Betingelser for hele Landets økonomiske Velvære, thi der er ingen Vej, der saa varigt, saa sikkert og saa heldigt bringer Jorden i en god Kultur som netop gennem en god Kvægstand. Man skal villig indrømme, at der kan være nogle Ulemper ved at Forpagteren ejer Besætningen, men i Sammenligning med de Fordele, som dette af de anførte Grunde vil føre med sig, vil hine kun være smaa og bør derfor vige. Og see vi hen til de Lande, hvor Kvægavlens staaer højest, hvor der findes den største Samling af fortrinlige, til de lokale Forhold svarende Stammer, saaledes som i England og Skotland, saa see vi netop, at Forpagterne eje Besætningerne, og vi kunne med Grund nære Tvivl om, at Englands og Skotlands Kvæg var blevet udviklet saa heldigt og

fortrinligt, hvis ikke Forpagterne ejede Besætningerne; de eje dem overalt; det betragtes som en givet Sag, og dog stifte Forpagterne der i mange Landsdele temmelig ofte, vel endog oftere end her.

Amhr. Neergaard indseer vel, at denne Ordning er at foretrække for Forpagteren, og at der ogsaa er meget, der taler derfor for Landets Vedkommende, men den medfører ogsaa store Ulemper for Ejeren, og der maa da vist kunne findes Midler, som f. Ex. ved Taxation el. lg., hvorved baade Ejeren sikkes at kunne overtage den, og Forpagteren sikkes mod Tab; og kun herigjennem seer han Muligheden for at bevare det højest ønskelige Velvillighedsforhold, der bør bestaa mellem Ejer og Forpagter. Den under visse Lokalteter dannede Stamme vil muligvis ej heller passe for den Egn, hvor Forpagteren drager hen, og ogsaa for ham vil det i saa Fald være heldigt, at han er sikret at faae den af ham dannede Stamme affat netop til den Lokaltet, hvortil den bedst egner sig, og hvor den altsaa kan betales højest.

Statsr. Tessdorpf: Hvis den dannede Stamme er stærkt knyttet til den Jordbund og de Forhold, under hvilke den er opdrættet, da vil Forpagteren ganske vist let kunne enes med Ejeren om at overdrage ham den ved Forpagtningsfraskyttelse; men det er noget andet at overdrage den ved Salg end ved Taxation, hvilket sidste maa ansees for særdeles misligt.

Amrh. Neergaard: Ganske vist ere Forpagtningsforholdene tilskyndende løsere i mange Egne af England end her, idet Forpagtningstiden kun er 1 Aar men i Birkeligheden har dette ikke stort at sige, og det viser sig jo ogsaa, at mangen Familie gennem flere Generationer sidder som Forpagter ved samme Ejendom. Dette skyldes rimeligvis, at Ejerne der sjeldnere bo paa Gaardene; dette er derimod almindeligt Tilfældet her, og det vil derfor her være mere misligt at gaa ind paa meget lange Forpagtninger, da en opkommen Uenighed ved det daglige Samliv paa samme Gaard bliver saa meget pinligere.

Hofjægermester Bøch, Balsbygaard: Lange Forpagtninger ere som Regel betragtede heldige; men da der rimeligvis i Tilfælde af Dødsfald kan opstaa Ulemper, f. Ex. hvis Forpagteren særlig er valgt formedelst sin Personlighed, saa spørger han, om der ikke kan tænkes Udveje, hvorved begge Parter i saa Fald kunne sikkes.

Statsr. Tessdorpf: Vel er det navnlig det moralske Baand, Velvillighedsbaandet, der bør knytte Ejer og Forpagter til hinanden, og som ogsaa i England ofte gennem flere Generationer bevarer Ejendommen i samme Forpagterfamilies Hænder;

men det er dog ønskeligt, at der tillige ligger en Kontrakt til Grund for Forpagtningsforholdet, og dette sees ogsaa i England, thi dette er den væsentlige Grund til, at Agerbruget ikke staaer saa højt i det sydlige og vestlige England, hvor største Delen af Forpagterne ingen Forpagtningskontrakter have, som i det østlige og navnlig nordøstlige, hvor de have. Den energiske og dygtige Mand fordrer og maa fordrø Kontrakt og derved Sikkerhed for anvendt Flid og Kapital.

Vor Opgave i Aften er at diskutere Principerne for, hvorledes Hovedgaardene ogsaa ved Boriforpagtning kunne være det fremadstridende Agerbrugs Værere. Som nødvendige Betingelser herfor har han fremsat de 2 Midler, nemlig: 1) lange Forpagtninger, og 2) at Forpagteren ejer Besætningen. Derved maa det jo imidlertid indrømmes, at der gives Tilfælde, hvor store Bøsseligheder stille sig i Vejen. Forud for Forpagtningen, ved Fastsættelsen af Afgiften, bør der finde en meget nøje Taxation og Synsforretning Sted; skete dette, da vilde man deri have det letteste Middel til at give Forpagteren Erstatning, hvis Forholdene af en eller anden Grund maatte søges løste, hvilket da maatte være nærmere bestemt i Kontrakten; hermed sigtes nemlig til den sidste ærede Talers Udtalelse om Enterne. Hovedsagen er, at der ved Siden af det gjensidige Tillidsforhold maa være sikret Forpagteren Erstatning for det Arbejde, der af ham er blevet nedlagt i Ejendommen.*)

Lehnsgreve Holstein: Spørgsmaalet har Krav paa stor Opmærksomhed, og saa meget mere maa det beklages, at saa saa af de større Godsbesiddere i Aften ere her tilstede. — Forholdet mellem Forpagter og Ejer er endnu et altfor juridisk, medens det væsentlig burde være et Velvillighedsforhold; dette skriver sig fra den Tid, da man, formedelst de hyppige Exempler paa misligholdte Forpagtninger, havde Grund til juridisk at sikke sig saa meget som muligt.

De 2 omdebatterede Spørgsmaal ere saa nøje knyttede sammen, at man vist maa besvare dem samtidig, saaledes at Forpagteren bør eje Besætningen, hvor der er kort Forpagtning, medens den bør tilhøre Ejeren, hvor der er givet lang Forpagtning, thi heri har da Forpagteren den nødvendige Opfordring

*) Vel førte Bøger ville i Reglen være vel stillede til at give Oplysning om Jordens Fremgang eller Tilbagegang m. S. t. Produktionsevne. Bilde man saaledes i en længere Forpagtningstid inddele denne i 5aarige Perioder, vil disses sammenstillede Gjennemsnitsudbytte afgive et anstueligt Billede af Avlingens Tilstand.

(Senere tilføjet Bemærkning.)

til at faae den Besætning, hvormed han skal arbejde, saa fortrinlig som mulig, og gjennem den lange Tid er han sikket Udbytte af sit Arbejde i saa Henseende. Indseer han først dette, da vil det ikke være vanskeligt at faae hans Interesser til at svare til Ejerens.

Forpagtning bør ordentligvis kun finde Sted, hvor flere Gaarde tilhøre en og samme Mand; ejer han kun en enkelt, bør han være sin egen Forpagter, drive den selv; men i første Tilfælde ville ogsaa lange Forpagtninger være de heldigste for alle Parter, og hvis man med Hensyn til Besætningen vil gaa en Middelvej, saa kunde man jo som Overgangsform vælge, at hver af dem eje Halvdelen. Man troer derfor ikke, at Besætnings-spørgsmaalet egentlig vil lægge uovervindelige Hindringer i Vejen paa de Steder, hvor Forpagtning er paa sin rette Plads, — hvor een Ejer har flere Gaarde.

Der blev i det indledenden Foredrag fremhævet, at det er de store Gaarde, der skulle være Agerbrugets Bærere; det er ganske vist, at de ogsaa hidtil have været det, og at de tildels for deres egen Skyld er tvungne til fremtidig at være det; men paa de mindre Gaarde er der i de senere Tider, væsentlig ansporet af Overgangen til Selvejendom, udviklet en Kraft, Energi og Dygtighed, som de store Gaarde fuldtvel kunne tage til Mønster. Det, at den mindre Besidder selv er Ejer, vil støtte ham i hans Bestræbelser for selv at danne Stammer, hvilket meget godt kan ske, naar de Associationer om Anstæffelse af Hænder, der vilde være saa ønskelig, først bringes tilveje og bliver almindelig.

Kmh. Reergaard spørger, hvori Grunden maa søges til at Agerbruget i Mecklenborg er gaaet tilbage, og at Jorden er blevet udtømt, skjøndt der der haves saa lange Forpagtninger, som jo netop menes at skjærme mod saadanne Ulykker.

Statsr. Tessdorpf: Domænegodsjerne i Mecklenborg, der bortforpagtes paa 21 Aar, stilles ved Forpagtningens Udløb til Auktion, og den Høistbydende faaer dem. Derved udbringes de altsaa til det Yderste, og Forpagterne have til Gjengjæld aldeles frie Hænder. Men netop disse 2 Omstændigheder, nemlig Anstæffelse af det højeste Bud, hvorved Priserne drives i Vejret, og aldeles frie Hænder for Forpagteren, ere meget svage Punkter, der væsentlig maa bære Skylden for de nuværende Ulykker, der ramme det mecklenborgske Agerbrug; det er under Trykket af overspændte Forhold, at der arbejdes. Vi maa være overordentlig varlige ved Bortforpagtningen; det er et saa inderligt Kompagnistab mellem Ejer og Bruger, som vel noget kan tænkes.

Forholdene herhjemme blive ogsaa mere og mere spændte;

Staten og Kommunen gjøre stedsse større Fordringer; Ejendomspriserne ere stegne meget i de sidste Aar; de gamle Ejere lægge ved Bortforpagtning mer eller mindre de Priser til Grund, der gives i Handel og Wandel; de nyere Ejere ere bundne, ved hvad de have givet; men ved alt dette føres vi ind i Forhold, der blive spændte, og jo mere spændte de blive, desto varssommere maa vi være. En Ejer, der har kjøbt dyrt, fordrer høj Forpagtningsafgift, men Forpagteren maa da igjen stille større Krav til Jorden, og dette bliver en Ulykke, naar der ikke tillige sørges for, at Jorden bliver plejet og gjødet bedre end tidligere. Netop i de stigende Priser ligger Faren; de Ulykker, der have ramt Mecklenborg ville ved de spændte Forhold mere eller mindre gjøre sig gjældende i alle Europas gamle Kulturlande, og derfor bør vi stadig saa stærkt holde frem Nødvendigheden af at man, baade hvor Ejeren driver Gaarden selv og hvor den bortforpagtes, søger Jordens Produktionsevne bevaret og øget.

Han erkjender, at der er mange mindre Jordbrugere, af hvem den store kan lære meget, men at øge Jordens Kræfter og bevare dem, det have vi Krav paa særlig at maatte kunne finde hos den større Godsbefidder, saa at han ogsaa paa dette Omraade bliver Repræsentant for de konservative Grundjættninger ligeoverfor Jordbrugsforholdene, der ere nødvendige for Agerbrugets heldige Udvikling.

Lehnsgreve Holstein: Det er og kan være farligt at give frie Forpagtningskontrakter uden nogen nærmere Bestemmelse for Jordens Benyttelse; men man har dog vist hidtil i Reglen bundet Forpagteren for meget. Hovedsagen bliver at stipulere Kontrakten saaledes, at Forpagteren ikke blot formedelst Kontraktens Bestemmelser men ogsaa af egen Interesse bevarer Jordens Kraft eller endog forsøger den. Vi have gennemgaaet en Periode, der for saa vidt var heldig, som den lærte os, at Jorden er i Stand til at give et stort Udbytte, men uheldig, fordi dette saa ofte uden Nødvendighed har medført Jordens Forringelse. Etatsr. Tesdorpf's Argumenter vise os slaaende Nødvendigheden af at fremstille et stort Udbytte, men paa den anden Side er det ligesaa nødvendigt, at man sikker sig Jordens Forbedring, og Forpagteren maa stilles saaledes, at han baade er nødsaget til at anvende saa meget som muligt paa sin Kvægsbefætning, og at han føler sig opfordret til at foretage Grundforbedringer, naturligtvis dertil støttet af Ejeren. Naar nu hertil føjes Forpagtninger paa lang Tid, da ere de væsentligste Punkter nævned. At angive en Norm, for hvor meget der kan svares i Forpagtning, er meget uheldigt, men Afgiften bør ej

skrues op, saa den forhindrer Forpagteren i at bevæge sig frit og sikkert ved Jordens Drift og Forbedring.

Statsr. Tesdorpff. Vi have Bærdierne paa Ejendom og Forpagtning, og vi kunne ej komme fra dem. Det nytter ej, at vi sige, at Jorden ej er f. Ex. 500 Rd. værd, naar der dog findes Folk, der ville kjøbe den for denne Pris. Der er vist intet Land, med Undtagelse af de mest begunstigede Lande, hvor Jorden forholdsvis har naaet en saa høj Værdi som her i Danmark. Spørgsmaalet bliver, hvorledes kunne vi bringe en saa høj Forrentning til at harmonere med en Bevaring af Jordens Kraft. Dette kan sikkert kun ske ved at bringe enhver Faktor i Gaardens Drift, hvert Tandhjul i Maskineriet til en saa god Samvirken, til en saa stor Fuldkommenhed som muligt. Hvorledes skaffe vi os den billigste Hestkraft? Vil Dampkraften ikke være fordelagtig under mange Forhold? Hvor kjøbes den billigste Gjødning? Hvor sælges Produkterne dyrest? Hvorledes indrettes Bygningerne bedst? o. s. v., o. s. v. Alle disse og mange flere Spørgsmaal maa tages frem for nøje at undersøges; hver Faktor, der staaer i Landmandens Tjeneste, maa benyttes med al Kraft, og de maa alle fremmes, thi kun ved en harmonisk Udvikling af alle de enkelte Faktorer, arbejde de sammen med den fulde Fordel. Opgaven er: Ballance i Penge-spørgsmaalet og dog Fremskridt, — Forrentning og dog Forbedring.

Rigsdagsmand S. Pedersen: Hertil fordres ej blot Dygtighed men ogsaa Kapital. Manglen af denne har netop ødelagt mangen ellers dygtig Mand blandt Forpagterne; de ere nemlig i Tillid til deres Dygtighed gaaede ind paa høje Forpagningsafgifter, men have ingen Kapital havt at staa i Forbund med eller at sætte ind som Driftskapital; derved ere de drevne ind paa et System, der tærer paa Jordens Kraft; Aar for Aar er det da gaaet tilbage, og tilsidst have Ejerne maattet tage Ejendommene i yderst forpint Tilstand. Det er et mørkt Billede, men dog er det, med Undtagelse af de meget store Gaarde, dog mere Regel end Undtagelse i al Fald i hans Egn. Et slikt System har imidlertid ikke blot skadet selve Forpagteren og Ejeren, men ogsaa ofte hele Omegnen paa Grund af det flette Exempel, der derved er givet, idet nemlig mangen Forbedring, der i Virkeligheden var tidsvarende og fordelagtig, saafremt den helt kunde gennemføres, paa Grund af fortrykkede Pengeforhold kun er blevet halvt udført, derfor er bristet og har foranlediget Tab, og derfor ofte om end med Urette er blevet betragtet med Mistillid af Omegnens Beboere, og derfor først sent har fundet Indgang hos dem. Det er derfor af

hderste Bigtighed, om man kunde nedstemme sine Fordringer med Hensyn til Afgiftens Højde.

Hofjægerm. Bsch. Tidligere manglede Forpagterne baade Digtighed og Kapital, nu mest den sidste, og mange indlade sig nu paa Forpagtninger uden at have Kapital til at grunde et fremadskribende Agerbrug, og dette er dog det eneste, der i Længden kan bære sig.

I Foræblelsen af en Kvægstamme ligger der en Kapital skjult, som vi ikke ane, og derfor bør den sikkes Forpagteren.

Rigsdagsmænd S. Førgensen: Kunne Forpagterne ej noget mere end hidtil delagtiggjøres i den Værdiforøgelse, som de forpagtede Ejendomme i Forpagtningstiden vinde. Hvis ved en Forpagtning paa 50 Aar en Forpagter havde Ret til hvert 10de Aar at lade Ejendommen taxere, og han da efterhaanden fik Renter af den forøgede Værdi, Ejendommen maatte være blevet bragt til, og endelig ved Forpagtningens Ophør enten den hele eller en Del af Værdiforøgelsen, saa vilde vist heri ligge en overordentlig virksom Spore til den bedst mulige og tillige forbedrende Drift, og det bedste Middel mod Jordens Udpining.

Professoren Førgensen: Forpagtningsspørgsmaalet har allerede sin Historie, og det vil vedblivende fra Tid til anden komme frem paany, fordi det danner Kjernepunktet i saa mange andre Spørgsmaal. Det, hvorom alt drejer sig, er jo at bringe Jorden i Kraft; lær Forpagteren, at det er det absolut fordelagtigste ej blot for den enkelte Mand men for hele Standen, hvis det kunde blive Regel, at Forpagterne baade forlade og tiltræde Jorderne i fuld Kraft; indpræg i den almindelige Bevidsthed, at kun ved at faae Jorderne i Kraft naaes Maalet, — og meget vil være vundet derved. Derfor maa vi være Etatsr. Tessdorpf taknemmelige for, at han har viist dette saa klart illustreret gjennem de meklenborgske Forhold, viist os, at dette engang saa højt priste Land, netop ved at lukke Øret for hin Forbring om at bevare Jorden i Kraft, nu er sunket saa dybt, at mange Forpagtere staa paa Udelæggelsens Rand. Men vi maa ogsaa takke ham, fordi han i Gjærningen har viist Sandheden af at følge de gode Principer, saa at hans Agerbrug ved hans Energi og Kraft og ved de store Evner, der ere lagte i hans Haand, staaer som et lysende Exempel ej blot for Danmark men for hele Norden, netop dannende en Møbsætning til det meklenborgske, som han i Aften har fremstillet for os.